

УДК 321.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.44>

ДЕРЖАВНИЙ КОРПОРАТИВІЗМ У ПВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ: ПРИКЛАД МАЛАЙЗІЇ

Тесленко Сергій,

аспірант кафедри політології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-2190-6173

У статті розглядається специфіка державного корпоративізму у країнах Південно-Східної Азії на прикладі Малайзії. За приклад взято політику Мохамата Махатхіра “Malaysia Incorporated” («Малайзія інкорпорована»). Описується специфіка відносин між державою та приватним бізнесом в епоху прем'єрства М. Махатхіра. Визначено, що корпоративізм, запроваджуваний у політиці «азійських тигрів», мав позитивні наслідки для розвитку економіки та зростання рівня життя населення. Так, країни Азії продемонстрували успіх застосування державного корпоративізму в рамках наздоганяючої модернізації.

Після півтора десятиліття зростання регулювання та розширення державного сектору для реструктуризації суспільства шляхом зміцнення малайського бізнесу та середнього класу, а також для реалізації проекту важкої індустріалізації М. Махатхіра, була здійснена економічна та культурна лібералізація. Згодом відбулося швидке економічне зростання з кінця 1980-х років до азійської кризи 1997–1998 років.

Тоді як бізнес-організації мали обмежений вплив, деякі окремі бізнесмени ставали все більш впливовими в політичному сенсі, забезпечували державне втручання для просування власних інтересів. Корпоративізм М. Махатхіра, який був виражений у гаслі “Malaysia Incorporated” – «Малайзія інкорпорована», значною мірою обмежувався просуванням корпоративізму на рівні компанії через внутрішні союзи та покращення відносин між урядом і бізнесом.

Проте замість того, щоб мобілізувати та включити організовану робочу силу (окрім недовговічної Малайзійської організації праці) до корпоративістського проекту, було докладено досить мало зусиль для покращення виробничих відносин. Корпоративістський проект М. Махатхіра значною мірою обмежувався подоланням етнічного, а не соціального, поділу.

Окрім того, важливим недоліком політики малайзійського прем'єра стала відсутність трипартизму – системи тристороннього представництва (держави, працівників і роботодавців або їхніх уповноважених) у процесі регулювання соціально-трудових відносин. Разом із загальним поліпшенням умов праці це сприяло б забезпеченню загальної підтримки національної стратегії розвитку та суспільній консолідації.

Ключові слова: корпоративізм, Малайзія, економічна політика, Махатхір, азійська криза.

Teslenko Serhii. State corporatism in Southeast Asia: the example of Malaysia

The article discusses the specifics of state corporatism in the countries of Southeast Asia on the example of Malaysia. The policy of Mahathir Mohamad “Malaysia Incorporated” (“Malaysia is incorporated”) is taken as an example. The specificity of relations between the state and private business in the era of Mahathir’s premiership is described. It is noted that corporatism, which took place in the history of the “Asian tigers”, had positive consequences for the development of the economy and the growth of the living standards of the population. Thus, Asian countries have demonstrated the success of the use of state corporatism within the framework of catch-up modernization.

After a decade and a half of increasing regulation and expansion of the public sector, to restructure society by strengthening the Malay business and middle class, and to carry out the Mahathir heavy industrialization project, the ambition was to reverse past excesses with some post-recession economic and cultural liberalization. Subsequently, there was rapid economic growth from the late 1980’s until the Asian crisis of 1997–1998.

While business organizations had limited, if not less, influence, some individual businessmen became increasingly politically powerful, providing government intervention to further their particular interests. Mahathir’s corporatism, which has the main slogan of Malaysia Incorporated – “Malaysia Incorporated”, was largely limited to promoting corporatism at the company level through internal alliances and improving relations between government and business.

However, rather than mobilizing and incorporating organized labor (other than the short-lived Malaysian Labor Organization) into his corporatist project, little effort was made to improve industrial relations. Mahathir’s corporatist project was largely limited to overcoming ethnic divisions rather than social ones.

An important shortcoming of the policy of the Malaysian prime minister was the lack of tripartism – a system of tripartite representation (the state, employees and employers or their representatives) in the process of regulating social and labor relations. Together with a general improvement in working conditions, this would help ensure working class support for the national development strategy.

Key words: corporatism, Malaysia, economic policy, Mahathir, Asian crisis.

В англо-американському уявленні корпоративізм зазвичай нагадує авторитарні чи фашистські диктатури початку ХХ ст., а корпоративізм часто помилково вважається цілком несумісним із ліберальними демократіями. Хоча правильно те, що корпоративізм був обраний як стратегія недемократичними режимами, як-от в Італії за Б. Муссоліні та Португалії за А. Салазара, він також успішно впроваджувався демократичними урядами після Другої світової війни, зокрема у Великій Британії, Нідерландах, Німеччині, Швеції та Японії.

Країни Азії продемонстрували успіх застосування державного корпоративізму в рамках наздоганяючої модернізації. Зокрема, Сінгапур став одним із чотирьох азійських тигрів, а Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд і В'єтнам стали тиграми другої хвилі.

В основі моделі модернізації країн Південно-Східної Азії лежить керівна роль держави. Відповідно до такої політики, уряд обирає ключові галузі, надає їм преференційний режим, зокрема й різні податкові пільги. Усе це робиться для того, щоб допомогти обраним галузям у досягненні конкурентоспроможності стосовно іноземних транснаціональних компаній [1].

Можна виокремити такі агреговані групи інтересів: органи влади (апарат); промислові групи; фінансові установи (державні та приватні банки, кредитні кооперативи, товариства взаємного кредиту). Система відносин даних груп і держави формує специфічний азійський корпоративізм. Асоціації бізнесу водночас перебувають під «суворою юрисдикцією держави», а громадянське суспільство виключено з діалогу.

Специфічною особливістю такої моделі є традиційно неформальна базова угода про прийняття принципу консенсусу – «конституційна угода».

У своїй основній формі корпоративізм прагне організувати суспільство в асоціації, що базуються на спільних інтересах (як-от бізнес і праця), які рухаються разом для досягнення гармонійних результатів. Корпоративний проект сам собою не є соціалістичним. З іншого боку, це і не ліберальний капіталізм.

Натомість, як висловився Алан Коусон, корпоративізм пропонує набір інституційних механізмів і структур, які обслуговують державу, що можуть застосовуватися в широкому спектрі типів політичних режимів. За його словами, корпоративізм – це соціально-політичний процес, у якому організації, що представляють монополістичні функціональні інтереси, беруть участь у політичному обміні з державними агентствами щодо результатів державної політики і який залучає ці організації до ролі, що поєднує представлення інтересів і реалізацію політики за допомогою делегованого самозабезпечення [2].

Як пише Філіп Шміттер, корпоративізм – це система представлення інтересів, у якій складові одиниці організовані в обмежену кількість одиничних, обов'язкових, неконкурентоспроможних, ієрархічно впорядкованих і функціонально диференційованих категорій, визнаних або ліцензованих державою як представницька монополія в обмін на дотримання визначених заходів контролю [3, с. 86].

Після здобуття незалежності в 1957 р. спочатку як Малайя, а потім як Малайзія в 1963 р., ця країна досягла вражаючого зростання, значного розвитку інфраструктури, деякої економічної диверсифікації як у сільському господарстві, так і у промисловості, а також покращення соціальних послуг. Починаючи з 1950-х рр. посилювалося державне втручання в економіку.

Інтересам еліти сприяла політика розвитку, що часто відбивалася у планових документах. Політика розвитку, державне регулювання, планові асигнування, а також їх реалізація відображали змінний характер, роль і орієнтацію держави, а також політично впливові ділові інтереси та їхні політичні й економічні пріоритети [4, с. 50].

На відміну від колоніальної політики, постколоніальні уряди Малайзії активно прагнули сприяти індустріалізації. Тоді як ранні зусилля з індустріалізації іноді здавалися нестійкими та безсистемними, державна політика з кінця 1950-х рр. явно сприяла індустріалізації імпортозаміщення із втручанням уряду, включаючи тарифний захист, розвиток об'єктів інфраструктури, податкові пільги й інші стимули.

Стратегія була спрямована на заохочення іноземних інвесторів до створення у країні виробничих, складальних і пакувальних підприємств для постачання готової продукції, яка раніше імпортувалася з-за кордону. Щоб просувати такі галузі, уряд прямо чи опосередковано субсидував створення нових заводів у промислових зонах і за допомогою нових механізмів промислового фінансування, наданих Malayan Industrial Estates Limited (MIEL) та Malayan Industrial Development Finance (MIDF) відповідно.

Після вичерпання стратегій імпортозаміщення наприкінці 1960-х рр. до початку 1970-х рр. було реалізовано зусилля уряду щодо залучення та заохочення експортноорієнтованих галузей. Було вжито різних нових заходів для полегшення та заохочення виробництва малайзійцями на експорт, в основному

з використанням імпортного обладнання та матеріалів. Уряд відкрив зону вільної торгівлі в 1972 р., щоб забезпечити кращу координацію та контроль за експортною переробкою.

У 1970-х рр. у Малайзії відбувався швидкий розвиток експортно-обробної промисловості. Податкові пільги також перемістилися з імпортозамінних компаній на експортноорієнтовані. Вигідні стимули, як-от статус першопрохідника й інвестиційний податковий кредит на період від 5 до 10 років, залучали такі експортноорієнтовані фірми. Після закінчення терміну дії статусу першопрохідника компаніям легко надавалися інвестиційні податкові пільги на додаткові п'ятирічні періоди. Коли термін їхньої дії минув, деякі компанії відкрили нові заводи або починали випускати нові продукти, щоб отримати нові бонуси.

Хоча імпортозамінні галузі продовжували користуватися високими тарифами, нові стимули були спрямовані на компанії, орієнтовані на експорт. Завдяки сприятливому інвестиційному клімату, щедрим податковим пільгам і робочій силі, що володіє англійською мовою, Малайзія стала на шлях промислового зростання. Така індустріалізація, орієнтована на експорт, безумовно, узгоджувалася з новим міжнародним поділом праці, що зароджується, коли транснаціональні підприємства глобально перемищали різні виробництва, складальні та випробувальні процеси в безпечні місця, пропонуючи нижчу заробітну плату й інші виробничі витрати [4].

Проголошена в 1970 р. після поствиборних заворушень у травні 1969 р. Нова економічна політика прагнула створити соціально-економічні умови для «національної єдності» за допомогою масштабних програм економічного перерозподілу для досягнення подвійної мети: «викорінення бідності», тобто скорочення частки домогосподарств із доходом нижче порога бідності та «реструктуризації суспільства» для досягнення більшого міжетнічного економічного паритету, особливо між малайськими буміпутерасами (корінними жителями) і етнічними китайцями, які не є буміпутерасами.

Перспективний план нової економічної політики на 1971–1990 рр. передбачав скорочення бідності протягом наступних двох десятиліть, а «перебудова суспільства» здебільшого стосувалася зусиль із досягнення більшого міжетнічного паритету у професіях і власності корпорацій і, таким чином, «усунення ідентифікації з економічною функцією». План нової економічної політики також розраховував збільшити частку Bumiputera (Буміпутера – найменування етнічної групи малайців) у корпоративному капіталі із 2,5% у 1970 р. до 30,0% у 1990 р. [5, с. 72].

У 1970-ті рр. спостерігалось швидке зростання державного сектору та посилення державного втручання для досягнень цілей нової економічної політики. Кількість державних підприємств зросла з 10 в 1957 р. до більш ніж 1 000 у середині 1980-х рр.

Проте зростало й невдоволення урядом через його відповіді на фінансові та боргові проблеми, а також на більш загальні економічні та політичні кризи. На цей час на корпоративній сцені вже з'явилися великі бізнес-групи, контрольовані малайцями, які закликали до менш регульованої економіки. Деякі з них уважали надмірне втручання уповільненням зростання, отже, таким, що суперечить їхнім інтересам [6].

Роль малайзійської держави стосовно інтересів бізнесу була переглянута новою економічною політикою в 1970-х рр., а потім адміністрацією М. Махатхіра, особливо із середини 1980-х рр., і потім знову в 1991 р. У період розквіту нової економічної політики в 1970-х рр. бюрократія в Малайзії мала значно більшу «автономію» від ділових кіл. Втручання нової економічної політики зазвичай відбивали занепокоєння міжетнічним перерозподілом, а не іншими політичними цілями [7].

Цілі державного втручання в галузі промисловості дуже відрізнялися від цілей промислової політики в інших країнах. Наприклад, у перших східноазійських нових індустріальних економіках така діяльність була спрямована на досягнення міжнародної конкурентоспроможності нових видів промислової діяльності.

Наприклад, Закон про координацію промисловості 1975 р. зазвичай розглядався стосовно суто перерозподілу виробничих активів на користь Bumiputeras. Він відповідав за скорочення приватних внутрішніх інвестицій, особливо в період десятиліття 1976–1985 рр., коли відтік капіталу оцінювався приблизно у 12 мільярдів доларів США [8, с. 23].

Закон про координацію промисловості не зміг послужити ефективним інструментом реалізації промислової політики, а натомість став причиною міжетнічного перерозподілу в Малайзії. Не дивно, що більшість місцевих приватних виробничих підприємств, у яких переважали етнічні китайці, заперечували проти державного втручання.

На початку 1980-х рр. М. Махатхір висунув гасло «Малайзія інкорпорована» у намаганні покращити відносини у приватному секторі, де домінували етнічні китайці. Була здійснена спроба змусити уряд

повернутися до своєї «традиційної» ролі обслуговування інтересів бізнесу замість жорсткого регулювання, яке посилювалося в 1970-х та на початку 1980-х рр.

Термін “Malaysia Incorporated” було адаптовано зі спочатку зневажливого “Japan Incorporated”, який, своєю чергою, був популяризований на Заході в 1970-х рр. для позначення тісніших відносин між японською державою та приватним бізнесом. Лозунг натякав на необхідність національної єдності, загального розуміння національної мети чи національного бачення, особливо досягнення соціально-економічного прогресу [9].

Однак походження та природа проблем Малайзії, пов’язаних із відносинами між урядом і приватним сектором, були зовсім іншими. Проте “Malaysia Incorporated” послужила корисним нагадуванням про характер і роль держави, до якої прагне великий бізнес у контексті розвитку Малайзії.

Малайзійські підприємства вважали себе «капіталістами-партизанами» у «хижацькій державі». Не дивно, що в цих обставинах мало місце сильне бажання малайзійського корпоративістського економічного проєкту наслідувати Тайвань, Корею чи Японію, де держава відіграє вирішальну роль у підтримці, а іноді навіть у керівництві.

Відносини між бізнесом і урядом у Малайзії відрізняються від відносин у країнах Північно-Східної Азії, як-от Японія та Південна Корея, де склалися міцні корпоративні традиції, інститути та механізми. Ця ідіома набула деяких характеристик того, що було описано як бунтівний капіталізм, заснований в основному на неформальних інститутах, домовленостях і практиках, що мали основою культуру та громадські санкції, а не систему законів і правил, що застосовуються державою [10].

Невпевненість у бізнесі, що виникає з такої невпевненості в державі загалом, зазвичай заохочує короткостроковий підхід, який несумісний із довгостроковими зобов’язаннями, необхідними для найбільш продуктивних інвестицій, особливо у важку промисловість, високі технології, дослідження та розробки, а також інвестиції в маркетинг (просування торгової марки, страхування ставок тощо). У таких обставинах фінансова лібералізація фактично відкриває нові можливості для відтоку капіталу, тоді як колишній контроль за рухом капіталу ефективно заохочував реінвестування до національної економіки.

У Малайзії процвітав етнопопулізм з етнокультурною суспільно-політичною мобілізацією на основі етнічного корпоративізму, особливо після репресій і ліквідації парламентських лівих у формі Соціалістичного фронту в період конфронтації з Індонезією в середині 1960-х рр. [11].

Підтримка концепції «Малайзія інкорпорована» передбачала визнання наявних проблем між урядом, у якому домінують малайці, та переважно китайським внутрішнім приватним сектором, що загострилося протягом більшої частини періоду нової економічної політики. Потрібно було терміново подолати їх за допомогою досягнення більшого економічного зростання та динамізму.

Концепція Malaysia Incorporated була з ентузіазмом зустрінута великим бізнесом загалом, особливо китайським діловим співтовариством і політичними партіями з панівної коаліції «Національний фронт».

Публічних заперечень проти нового курсу не звучало, проте деякі впливові малайці, зокрема й окремі політики та бюрократи, у приватному порядку заперечували, що новий напрям зупинив ріст малайської політичної гегемонії. Навіть сам М. Махатхір і тісно пов’язані з ним міністри малайського кабінету дещо стримано підтримували цю концепцію в малайському співтоваристві. Однак бюрократи втратили вплив при М. Махатхірі. Тепер від них вимагалось співпрацювати та підтримувати той самий приватний сектор, який вони колись регулювали [12, с. 100].

Успішні політики, особливо з панівної Об’єднаної малайської національної організації, і ті, до кого була лояльна виконавча влада, часто нагороджувалися грошовими благами і, усе частіше, вигідними діловими можливостями, зазвичай пов’язаними із призначеннями та контролем у міністерствах, державних агентствах (наприклад, статутні органи) та державних підприємствах. Іншим також було дозволено купувати акції державних підприємств за цінами значно нижчими від ринкових, що зменшило їхній опір змінам у відносинах між державою та бізнесом.

Як і в решті країн Південно-Східної Азії, буму в Малайзії наприкінці 1980-х рр. значною мірою сприяли інвестиції східноазійських компаній, які зіткнулися зі зростанням виробничих витрат через ріст ринку праці, а також посилення екологічного контролю. Скасування привілеїв відповідно до Загальної системи преференцій для нових індустріальних країн Східної Азії в лютому 1988 р. також сприяло перенесенню бізнес-активності до тих країн, які все ще відповідали вимогам [13].

Фактичне знецінення малайзійського рингіта знизило виробничі витрати в Малайзії, оскільки реальні витрати на заробітну плату зменшилися в середині 1980-х рр. зі зростанням безробіття, а також із новою трудовою політикою та законами, що послабили позиції профспілок на переговорах і підвищили

гнучкість робочої сили. Зниження реального ефективного обмінного курсу Малайзії супроводжувалося пом'якшенням керівних принципів, накладених відповідно до Закону про координацію промисловості 1975 р. Наприклад, було послаблено вимоги до місцевих пакетів акцій і посилено стимули відповідно до Закону про заохочення інвестицій 1986 р. Разом вони зробили Малайзію ще привабливішою для інвестицій. Ці чинники разом із новими сприятливими міжнародними умовами привели до відродження виробництва, орієнтованого на експорт, переважно під егідою іноземного капіталу.

Починаючи з 1991 р. для компаній, які подали заявки на набуття статусу першопрхідців та на пільги з податку на інвестиції, була включена умова місцевого джерела. Починаючи з 1993 р. компанії зі штатом понад 50 співробітників мали брати участь у Фонді розвитку людських ресурсів. Подвійні податкові відрахування також було введено для витрат на дослідження та розробки [14, с. 90].

Отже, зміна політики середини 1980-х рр. виявилася успішною. Зрештою, схоже, що Індонезія, Таїланд і Сінгапур у Південно-Східній Азії прискорили зростання приблизно в той самий час (тобто з кінця 1980-х рр.). Хоча більшість із них також увели деякі заходи економічної лібералізації приблизно тоді ж, немає жодних доказів того, що найбільш успішні чи швидкозростаючі економіки були найбільш лібералізовані або вжили найрадикальніших заходів лібералізації [15, с. 45].

Зміна державної політики середини 1980-х рр. зазвичай сприяла іноземним інвесторам. Довгострокові інтереси Малайзії краще задовольнялися за допомогою заохочення іноземних, а не внутрішніх китайських інвестицій (так звана політика «етнічного обходу») [16].

Із середини 1980-х рр. і особливо з 1991 р. настрої китайсько-малайзійського бізнесу змінилися на користь уряду, частково через зростання культурної лібералізації (наприклад, ширше використання англійської мови, ширші можливості для приватної вищої освіти), а також через інтерес до модернізації. Це чітко позначилося на результатах загальних виборів у квітні 1995 р., коли частка панівної коаліції в кількості голосів зросла з 53 відсотків 1990 р. до 65 відсотків. Загально визнано, що приріст був переважно пов'язаний із значним зрушенням в електоральній підтримці Китаєм адміністрації М. Махатхіра.

Висновки. Рання спроба впровадження трипартизму (системи регуляції відносин між роботодавцями, працівниками й урядом), утілена в Кодексі промислової гармонії в першій половині 1970-х рр., померла разом із другим прем'єр-міністром Малайзії Абдулом Разаком у 1976 р. Четвертий прем'єр-міністр Малайзії Мохамад Махатхір мав два різні варіанти корпоративізму. З одного боку, він прагнув просувати корпоративізм на рівні компаній, особливо шляхом заохочення внутрішніх чи корпоративних спілок. З іншого боку, він просував ідею Malaysia Incorporated, яку зазвичай розглядають як спробу покращити відносини між урядом і бізнесом.

Але жодна із цих ініціатив не стала по-справжньому національним корпоративістським проектом. З ініціатив М. Махатхіра перша зводилася до кращого контролю за робочою силою, оскільки імміграція стала неминучою, тоді як друга переважно стосувалася бюрократів і бізнес-еліти, а не решти населення, особливо «народних» верств.

У «Баченні – 2020» М. Махатхіра, опублікованому в 1991-му р., наголошувалося на важливості національного корпоративізму, хоча й у вузькому розумінні. В аспекті «Погляду на Схід» існують значні відмінності між виробничими відносинами в Кореї та Японії. Перші були відверто репресивними до 1990-х рр., тоді як останні були корпоративістськими на рівні компаній, що забезпечувало конкурентну перевагу на рівні робочих підприємств [17].

Істинно націоналістичний корпоративістський проект міг би допомогти Малайзії стати новою індустріалізованою економікою із власним промисловим потенціалом і динамізмом. Показники зростання й індустріалізації в період 1988–1997 рр. були вражаючими, але майже цілком завдяки іноземним (зазвичай східноазійським) інвестиціям. Протягом ХХ ст. зростання Малайзії значною мірою ґрунтувалося на успішному експорті сировини, включаючи деякі невідновлювані природні ресурси, але з 1970-х рр. до азійської кризи 1997–1998 рр. важливішим став експорт обмеженого спектра промислових товарів.

Внутрішні виробничі зв'язки покращилися з кінця 1980-х рр., головним чином тому, що економічні та технологічні зміни та відносно нижчі виробничі витрати змусили іноземні компанії перенести більше виробничих випробувань і навіть дослідницьких процесів до Малайзії й укласти субпідряди на постачання ресурсів на місці, іноді за справедливою ціною.

На відміну від Кореї, Тайваню і навіть Гонконгу, індустріалізація в Малайзії дуже залежала від іноземного капіталу, технологій і ринків. Проте в останні десятиліття ця тенденція змінилася: ті ж іноземні фірми тепер вважають за краще перебазуватися до Китаю й інших країн. Багато чого ще треба здійснити для стимулювання промислового динамізму в Малайзії, і цього можна досягти лише шляхом тіснішого співробітництва між державою та малайзійськими промисловцями.

Трипартизм і загальне поліпшення умов праці деякою мірою сприяли б забезпеченню підтримки з боку робітників національної стратегії розвитку. Таке національне бачення розвитку необхідне для досягнення стійкого прогресу. Окрім того, значною мірою сприяло б поліпшенню міжетнічних відносин, отже, соціально-політичній стабільності малайзійської нації.

Девелопменталізм, включаючи пізню індустріалізацію, не обов'язково повинен ґрунтуватися на дирижистському авторитаризмі чи придушенні робітників, але може бути міцнішим на основі народного, демократичного та націоналістичного соціального корпоративізму.

Література:

1. Martin C. McGuire, Mancur Olson Jr. The Economics of Autocracy and Majority Rule. *Journal of Economic Literature*. 1996. № 34. P. 80–82.
2. Cawson Allan. Introduction. Varieties of Corporatism: The Importance of the Meso-Level of Interest Intermediation. *Organized Interests and the State: Studies in Meso Corporatism* / Alan Cawson, ed. London : Sage, 1985. P. 1.
3. Schmitter Philippe C. Still the Century of Corporatism? *Review of Politics*. 1974. № 36 (1). P. 85–131
4. Mehmet O. Development in Malaysia: Poverty, Wealth and Trusteeship. London : Croom Helm, 1986.
5. Jomo K.S. Growth and Structural Change in the Malaysian Economy. London : Macmillan, 1990.
6. Jomo K.S. Malaysian Eclipse: Economic Crisis and Recovery. London : Zed Books, 2001.
7. Jomo K.S. The Way Forward? The Political Economy of Development Policy Reform in Malaysia. Inaugural Professorial Lecture, University of Malaya, Kuala Lumpur, 20 July. 1993.
8. Jomo K.S. Growth and Structural Change in the Malaysian Economy. London : Macmillan, 1990.
9. Khoo Kay Jin. The Grand Vision: Mahathir and Modernization. *Fragmented Vision: Culture and Politics in Contemporary Malaysia* / Joel Kahn and Francis Loh Kok Wah (eds). Sydney : Allen and Unwin, 1992.
10. Alesina A. Political Instability and Economic Growth. 1992. P. 5.
11. Poulgrain G. The Genesis of Konfrontasi: Malaysia, Brunei and Indonesia, 1945–1965. Petaling Jaya : Strategic Information and Research Development Centre, 2014.
12. Jomo K.S. M Way: Mahathir s Economic Legacy. Kuala Lumpur : Forum, 2004.
13. Jomo K.S., Wee C.H. Malaysia apt. Kuala Lumpur : SIRD ; Singapore : World Scientific Publishers, 2014.
14. Khoo Kay Jin. The Grand Vision: Mahathir and Modernization. *Fragmented Vision: Culture and Politics in Contemporary Malaysia* / Joel Kahn and Francis Loh Kok Wah (eds.). Sydney : Allen and Unwin, 1992.
15. Mahathir Mohamad. Malaysia: The Way Forward, speech delivered at the Inauguration of the Malaysian Business Council, Institute of Strategic and International Studies, Kuala Lumpur, 28 February. 1991.
16. Explaining Malaysia's past economic growth : unpublished book chapter / D.H. Perkins et al. *Malaysia's Leap into the Future: Building Blocks* / R. Rasiah et al. (Eds.). New York : Springer, 2021.
17. Lazonick W. Competitive Advantage on the Shop Floor. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1990.
18. Ocampo J.A., Jomo K.S. (eds.) Towards Full and Decent Employment. London : Zed Books, 2007.
19. Political instability and economic growth / A. Alesina et al. *Journal of Economic Growth*. 1996. № 1 (2). P. 189–211.